

SAVOIR-VIVRE®

Creat cu pasiune și savoir-faire. Un volum Baroque Books & Arts®.

John Kampfner

BOGAȚII

O ISTORIE DE 2 000 DE ANI
DE LA SCLAVIE LA SUPERIAHTURI

traducere din limba engleză de
ELENA CIOCOIU

JA VOIÀ-VIVRE®

Colecție coordonată de Dana MOROIU

John Kampfner

THE RICH: FROM SLAVES TO SUPER-YACHTS: A 2 000 YEAR HISTORY

Copyright © 2014 John Kampfner

© Baroque Books & Arts®, 2015

Imaginea copertei: Gheorghe Fikl

„White Cadillac, Peacock Gold Curtain“, 218 x 136 cm,

în colecția privată a HRH Charles Prince of Wales

Conceptie grafică © Baroque Books & Arts®

Redactor: Mihai Moroiu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

KAMPFNER, JOHN

Bogații și istoria lor / John Kampfner;

trad.: Elena Ciocoiu. - București: Baroque Books & Arts, 2015

Bibliogr.

Index

ISBN 978-606-8564-21-0

I. Ciocoiu, Elena (trad.)

33

Tiparul executat de Monitorul Oficial R.A.

Niciun fragment din această lucrare și nicio componentă grafică nu pot fi reproduse fără acordul scris al deținătorului de copyright, conform Legii Dreptului de Autor.

Părinților mei, Betty și Fred

Prolog

„Nimeni nu este suficient de bogat ca să-și răscumpăra trecutul.”

OSCAR WILDE

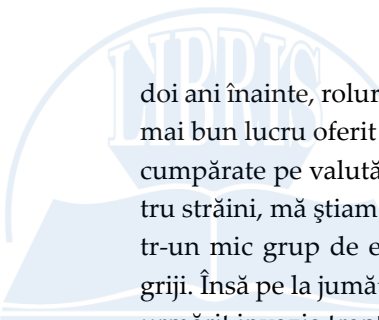
Nu era un homar oarecare, ajuns la bătrânețe. Ci un crustaceu supradimensionat, gigantic, abia încăpând pe farfuria mea din porțelan Bone China¹. Vizavi, soția unui diplomat englez zâmbea nervos, la fel de îngrijorată ca și mine cum să atace monstrul neînsuflețit. Se întâmpla în 1992, când întâlneam pentru prima oară un oligarh rus. Vladimir Gusinski² și soția lui, Lena, invitaseră la cină câteva persoane în apartamentul lor din Moscova, nu departe de monumentul cel mare al lui Lenin din Piața Roșie. Ospătarii cu papioane se învârtteau în jurul nostru cu amabilitate excesivă, umplându-ne mereu paharele cu Chablis³ *premier cru*.

Rusia se schimba sub ochii mei. Câteva persoane se îmbogățeau dincolo de orice imaginație. Cu doar unul sau

¹ Porțelan fin, cu cenușă de oase (n. tr.).

² Vladimir Gusinski (n. 1952), mogul al presei din Rusia (n. tr.).

³ Vin alb sec produs în Chablis, în regiunea Bourgogne (n. tr.).

doi ani înainte, rolurile noastre fuseseră inversate. Deși cel mai bun lucru oferit musafirilor mei era Heineken la doze cumpărate pe valută forte de la un magazin exclusiv pentru străini, mă știam invidiat – deoarece făceam parte dintr-un mic grup de expatriați occidentali care trăiam fără griji. Însă pe la jumătatea anilor 1990, întors la Londra, am urmărit invazia treptată a primei generații de *ruși noi*. Unii dintre acești prieteni ai mei făceau mofturi la Gordon Ramsay¹, lăsând demonstrativ cea mai mare parte din mâncare în farfurie. Sau începeau să-ți vorbească despre ultimul weekend prelungit petrecut la Cap Ferrat.

Așa am început să fiu fascinat de superbogații globali, de stilul lor de viață, dar mai ales de psihologia lor. Însă mai întâi de toate trebuie să recunoaștem că suntem obsedați de superbogați. Le invidiem și le detestăm stilul de viață. Susținem că ne repugnă felul în care au transformat societatea, dar ne dăm în vânt să citim despre ei în reviste glossy și să le urmărim ascensiunea, în clasamente.

Cum au ajuns acești oameni să aibă succes – dacă succes este termenul corect pentru însușirea bruscă a averii? De ce a dat atâta fericire peste ei? Oare sunt mai inteligenți, mai hotărâți sau pur și simplu mai norocoși decât noi, ceilalți? Oare să fie generația de înstăriți de acum diferită în vreun fel de cele de dinainte? Cei blamați pentru criza economică și pentru inegalitatea crasă trăiesc în continuare în lumile lor paralele, bucurându-se din plin de bonusuri, zburând cu avioanele lor particulare pe insulele lor particulare și lăsând uneori să le scape câteva firimituri, sub titlul de filantropie. În al doilea deceniu din mileniul al treilea după Hristos considerăm că trăim într-o perioadă fără precedent în privința disensiunilor și a inegalităților. Chiar așa

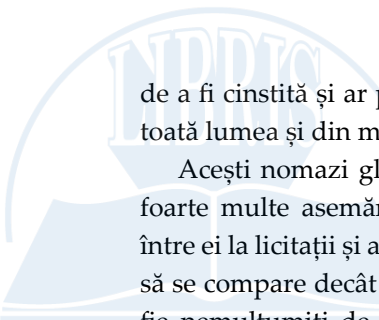
¹ Celebru restaurant din Londra, evaluat cu trei stele Michelin (n. tr.).

să fie? Am hotărât să fac cercetări, să scormonesc trecutul, până în urmă cu 2 000 de ani, în căutarea răspunsului.

Povestea pornește de la Roma antică și apoi Cucerirea normandă, Imperiul Malian, bancherii florentini și marii comercianți europeni și culminează cu oligarhiile moderne din Rusia și din China și cu elitele din Silicon Valley și de pe Wall Street. Din Antichitate până astăzi, din perioadele de stabilitate până în cele de nemăsurată aroganță și de decădere, ele au în comun mai multe decât ne dăm seama. Pentru fiecare Roman Abramovici, Bill Gates și șeicul Mohammed¹ există un Alfred Krupp și un Andrew Carnegie. Superbogații din secolul XXI nu sunt o ciudățenie a istoriei. Pot să le mulțumească înaintașilor pentru lecțiile primite.

Cum se îmbogățesc oamenii? Prin mijloace cinstite și mârșave, prin spirit întreprinzător, prin spoliere și prin moștenire. Creează piețe și le manipulează. Înfrâng concurența sau o elimină. Câștigă sau cumpără influență printre liderii politici și elitele culturale și sociale. De mai mult de un secol încoace, în politica americană nu se ascunde această legătură; de fapt, ea este celebrată. Cu cât e mai extravagantă reuniunea de strângere de fonduri, cu atât mai obligați se simt politicienii să asiste. Un asemenea exemplu este Alfred E. Smith Memorial Dinner, o reuniune elegantă organizată la hotelul Waldorf Astoria din New York, în amintirea primului candidat catolic la președinție. Nicio persoană care aspiră la Casa Albă nu s-ar gândi să lipsească. În octombrie 2000, George W. Bush glumea doar pe jumătate, spunând: „Sunteți o mulțime impresionantă – de bogați și de foarte bogați. Unii vă numesc elite; eu vă numesc baza mea de susținere.” Remarca are meritul

¹ Șeicul Mohammed (n. 1949), prim-ministru și vicepreședinte al Emiratelor Arabe Unite și monarh constituțional al Dubaiului (n. tr.).

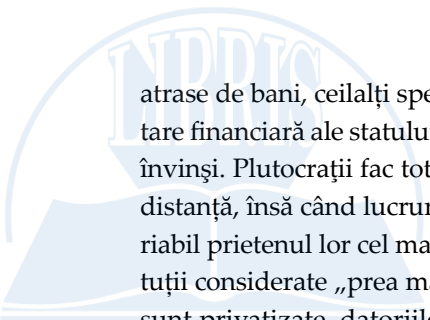

de a fi cinstită și ar putea fi făcută de mulți alți lideri din toată lumea și din multe epoci.

Acești nomazi globali alcătuiesc un grup restrâns, cu foarte multe asemănări – gândesc la fel, se luptă aprig între ei la licitații și apoi se înfrățesc pe iahturi. Nu le place să se compare decât între ei, ajungând de aceea adesea să fie nemulțumiți de ceata lor, imaginându-și că nu sunt suficient de bogați sau de puternici. Plătesc statului taxe cât mai mici, atât cât să scape cu fața curată. Își oferă unul altuia certitudini, convingși că felul cum își adună averea și o cheltuie în activități caritabile le justifică un loc în fruntea celor care iau decizii la nivel global și dețin supremația morală. Lloyd Blankfein, președinte și director executiv la Goldman Sachs, vorbea în numele multora din grupul lui când a rostit celebra vorbă de duh că el „face treaba lui Dumnezeu”.

Mai presus de toate, sunt obligați să fie competitivi – în felul în care își produc și își cheltuie banii. După strângerea averii, prima etapă este etalarea. Opulența s-a manifestat diferit de-a lungul epocilor, însă psihologia a rămas cam aceeași. Sclavilor, concubinelor, aurului și castelelor din Antichitate și din Evul Mediu le corespund avioanele particulare, insulele de vacanță și cluburile de fotbal și de baseball din prezent. Unii le consideră suficiente. Se feresc de lumina reflectoarelor, ascunzându-se în spatele zidurilor înalte ale vilelor, trăind împreună cu micile lor găști de prieteni și de paraziți într-un lux discret.

În primele stadii, domnește legea gravitației. Cu cât ești mai bogat, cu atât aduni mai mult. La fel, cu cât ești mai sărac, cu atât te poți prăbuși mai adânc. Consultanții pentru investiții spun că obținerea primelor zece milioane e partea cea mai grea. Odată ce ai ajuns la acel prag, regimurile de taxe avantajoase, avocații și specialiștii financiari fac restul, în locul tău. Cum cele mai luminate minți se lasă

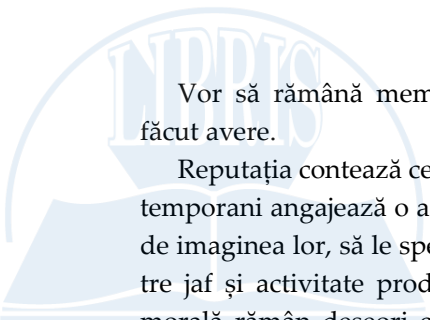

atrasede bani, ceilalți specialiști din agențiile de reglementare financiară ale statului, care câștigă te miri ce, pot fi ușor învinși. Plutocrații fac tot ce le stă în puteri să țină statul la distanță, însă când lucrurile o iau razna statul devine invariabil prietenul lor cel mai bun, salvând băncile și alte instituții considerate „prea mari ca să dea faliment”. Profiturile sunt privatizate, datoriile sunt suportate de contribuabili. După cum afirmă economistul american Joseph Stiglitz¹, „O mare parte din inegalitățile de astăzi se datorează manipulării sistemului financiar, prin schimbări normative cumpărate pe bani plătiți chiar de industria financiară – iată una din cele mai bune investiții făcute vreodată.”

Acum, ca și în trecut, simbolurile de statut nu sunt suficiente. Odată sătui de avere, vor vrea mai mult. Unii (nu mulți, totuși) caută o funcție politică. Silvio Berlusconi, spre exemplu. El a luat-o pe urmele lui Marcus Licinius Crassus. O cale mai sigură urmată de omul de afaceri sau de bancher este să-și exercite influența indirect – nu în secret, dar nici fățiș. Gândiți-vă la Cosimo de' Medici; gândiți-vă aproape la toți cei care au strâns avere și și-au creat o imagine publică în perioada modernă, de la bancheri și întreprinzători la mogulii internetului. Un loc într-o comisie guvernamentală sau într-o instituție culturală le oferă nu numai respectabilitatea dorită cu ardoare, ci, presupun ei, și protecție.

Averea asigură rareori și un cuget împăcat. Superbogații sunt apăsați de incertitudinea viitorului. Își fac griji pentru soarta moștenirii și a copiilor. Oare vor fi în siguranță banii agonisiți? Ce se va alege din prestigiul dobândit de ei în societate? Oare li se vor ridica statui?

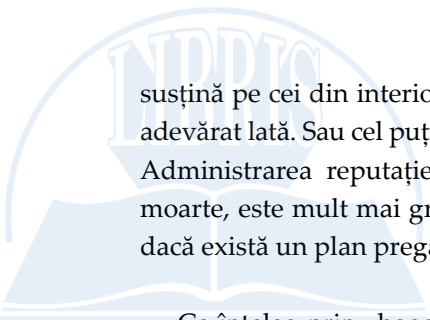
¹ Joseph Eugene Stiglitz (n. 1943), economist american care a studiat analiza piețelor cu informație asimetrică. A primit Premiul Nobel pentru Economie în 2001 (n. tr.).

Vor să rămână memorabili nu numai pentru că au făcut avere.

Reputația contează cel mai mult pentru ei. Bogații contemporani angajează o adevărată armată să se îngrijească de imaginea lor, să le spele trecutul de pete. Limitele dintre jaf și activitate productivă, dintre corupție legală și morală rămân deseori greu de definit. Avocații intră în funcțiune ori de câte ori le este atacat bunul nume; agenții de relații publice sunt chemați să cosmetizeze și să manevreze mesaje, PR-ul specializat în crize fiind o afacere înfloritoare, cu rolul de a distra atenția de la poznele odraslelor rebele și ale tinerelor în goană după avere din anturajul celor bogați. Universitarii și prietenii din presă au rol de misionari. Ca să devii o „autoritate” trebuie să plătești un preț. Cu cât a fost mai dubios drumul spre avere – când miliardarul a putut să apeleze de la carteluri și presiune discretă până la violență pe față – cu atât va fi el mai hotărât să devină un stâlp al noii orânduiri sociale, luându-se la întrecere cu manierele și cu stilul de viață al celor îmbogățiți înaintea lui. În Antichitate, era important să finanțezi o armată. În Europa medievală, papalitatea era modalitatea de a urca pe scara socială. Acum? Oricine se respectă participă la întâlnirile de la Davos sau la conferințele secrete Bilderberg sau cel puțin la o nuntă mondenă, într-un conac de țară englez, de preferință la remorca unui membru tânăr al familiei regale. Galerile de artă și organizațiile de binefacere sunt copleșite de-a dreptul de generozitatea celor bogați. Succesul social este aproape garantat. Noua elită se contopește cu cea consolidată. Și averile vechi au fost cândva noi.

Având la dispoziție practic orice mijloc de acțiune, puținii care ajung la închisoare sau să fie ocoliți pot fi considerați niște ratați de lux. Ca să se spună că ai încălcat legea sau să intri în dizgrația elitei la putere, atât de dispusă să-i

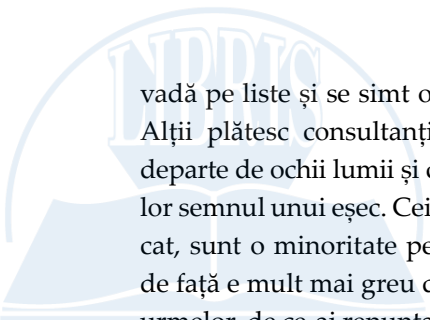

susțină pe cei din interiorul grupului, trebuie să o faci cu adevărat lată. Sau cel puțin așa se întâmplă în timpul vieții. Administrarea reputației, a testamentului istoric, după moarte, este mult mai greu de realizat. Dar nu imposibil, dacă există un plan pregătit din timp.

Ce înțeleg prin „bogat”? Cuvântul¹ derivă din aceeași rădăcină indo-europeană care a dat în celtă *rix*, în latină *rex* și în sanscrită *rajah*, adică „rege”. În multe culturi, de-a lungul epocilor, conceptul de avere a fost asociat cu regalitatea. Dacă structurile formale ale societății au variat, între epoci și culturi, legătura dintre bani și rang a rămas constantă. A fi bogat presupune o comparație, și destul de puțini ating acest statut. Într-o perioadă sau alta, au fost membri ai curții, ai breslei comercianților sau ai clasei profesioniștilor din secolul XX. Au dus o viață mai comodă decât majoritatea celor din jur însă în general sunt bine asimilați în societate. Cei cărora le consacru studiul meu asupra ultimelor două milenii sunt cei care, prin acumularea de avere și prin stilul lor de viață, s-au distins de restul. Aceștia sunt, ca să folosesc termenul la modă astăzi, *superbogații*.

Aproape orice țară din lume are o listă sau un top al „celor mai bogați oameni”. Unele chiar mai multe. Există și liste internaționale. Ele provoacă cele mai diverse reacții din partea marelui public și a celor în cauză. Însă, fără excepție, stârnesc fascinația – de la Lista bogaților din Marea Britanie, publicată de *Sunday Times*, și de la clasamentul *Forbes* din Statele Unite până la raportul Hurun din China. Bloomberg oferă o listă online a celor mai bogați 200 de oameni din lume, actualizată zilnic. Mișcările sunt urmărite la fel ca prețul acțiunilor. Unii sunt încântați să se

¹ *Rich* în limba engleză (n. tr.).

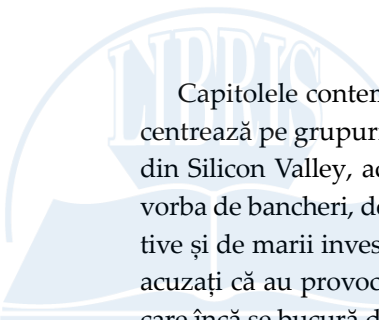

vadă pe liste și se simt ofenșați când coboară câte un loc. Alții plătesc consultanți cu sume mari pentru a-i ține departe de ochii lumii și consideră fiecare referire la averea lor semnul unui eșec. Cei timizi și rezervați, trebuie remarcat, sunt o minoritate pe cale de dispariție. În momentul de față e mult mai greu de ascuns că ești bogat și, la urma urmelor, de ce-ai renunța la beneficiile pe care ți le aduce o avere la vedere?

Să faci clasamente într-o perioadă dată este relativ simplu – cel puțin în privința acelor părți din venit sau din active cunoscute și declarate. Însă este mult mai greu să faci comparații între generații. Este dificil să stabilești valoarea absolută a unei monede vechi de mai multe secole, fiind important să iei în calcul nu numai cifrele propriu-zise, ci și ce se putea cumpăra cu acei bani, bunuri materiale, dar și putere și influență, mai greu de evaluat. Majoritatea listelor se referă la averea absolută, nu la cea relativă – cu alte cuvinte, la puterea de cumpărare a persoanei într-o țară sau alta și la nivel global.

Cartea de față nu-și propune să întocmească o listă numerică a bogaților din trecut sau din prezent. Mulți, însă nu toți subiecții mei, s-au numărat printre cei mai bogați oameni ai vremii lor, fără să fie neapărat pe primul loc. Fiecare spune o istorie diferită despre cum se fac banii, cum se cheltuie ei, cum se construiește și se modelează faima. De asemenea oferă o perspectivă asupra societății din vremea lor și asupra propriei lor reacții față de bogăție.

Povestea are două părți, una mai lungă despre „atunci” și alta mai scurtă despre „acum”. Fiecare capitol se poate citi separat, identificând teme care îi leagă pe superbogații de atunci de cei din secolele următoare și, desigur, cu prezentul. Unele secțiuni sunt consacrate unui singur individ; altele alătură personalități din epoca lor și contemporani apropiați sau fac comparații cu cei dintr-un alt mileniu.

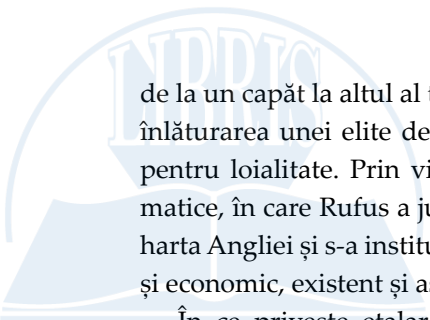
Capitolele contemporane sunt alcătuite diferit. Se concentrează pe grupuri: șeicii, oligarhii și geniile tehnologiei din Silicon Valley, adică, altfel spus, de *geeks*¹. În sfârșit, e vorba de bancheri, de cei care operează cu fonduri speculative și de marii investitori particulari, de ticăloșii și farsorii acuzați că au provocat crahul financiar din 2007–2008, dar care încă se bucură din plin de bonusuri. Ajunși la subiecții noștri moderni, cititorii vor fi recunoscut un *pattern* – nimic din ce s-a petrecut în vârtoarea ultimilor ani nu este nou sau unic. Istoria se repetă și în cazul celor bogați.

Îmi încep călătoria în primul secol înainte de Hristos. Marcus Licinius Crassus a făcut bani într-un mod de care ar fi mândru și cel viclean agent imobiliar. Se bucura ori de câte ori izbucnea un incendiu și, cu ajutorul sclavilor săi, reconstruia casele, obținând astfel profit. Succesul lui Crassus în domeniul speculației cu proprietăți (gândiți-vă la bulele imobiliare, gândiți-vă la procedurile de anulare a dreptului de achitare a ipotecilor) a fost atât de mare, încât a devenit cel mai bogat om din Roma republicană. Și-a reinvestit câștigurile în cumpărarea de putere. A devenit un stâlp al societății, a încheiat o alianță cu Pompeius Magnus și l-a „descoperit” pe Iulius Caesar, dar a sfârșit-o prost.

Întâlnim un exemplu și mai șocant de acaparare de terenuri cu o mie de ani mai târziu. Unul dintre cei mai bogați englezi din toate timpurile a fost Alan Rufus, alias Alain Le Roux, în mare măsură uitat de istorie. Scutier credincios al lui Wilhelm Cuceritorul², a luat parte la Bătălia de la Hastings și la Pustiirea Nordului – masacrarea unei bune părți din populația nord-estului Angliei. Pentru eforturile lui a primit în schimb pământuri care se întindeau

¹ Pasionați sau obsedați de calculatoare (n. tr.).

² Wilhelm (William) Cuceritorul sau William I al Angliei sau William de Normandia (în franceză Guillaume le Conquérant, c. 1028–1087 (n. tr.).

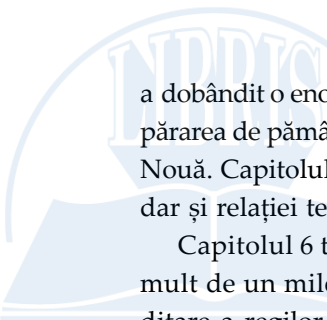

de la un capăt la altul al țării. Povestea lui Rufus relatează înlăturarea unei elite de o alta și recompensele acordate pentru loialitate. Prin violență și purificare rasială sistematică, în care Rufus a jucat un rol esențial, s-a redesenat harta Angliei și s-a instituit un întreg establishment politic și economic, existent și astăzi.

În ce privește etalarea bogăției cu un singur prilej, nimic nu poate depăși pelerinajul lui Mansa Musa. Conducătorul Imperiului Malian a luat cu el mii de pedestrași și sclavi în haine somptuoase în grandiosul lui pelerinaj la Mecca din 1324. A risipit atât de mult aur în călătoria sa încât a provocat o prăbușire a valorii metalului prețios la nivel global. Domnia lui Musa a fost caracterizată prin afișarea ostentativă a bogăției însoțită de manifestări publice de evlavie. Averea și puterea erau inseparabile. Totuși, în mai puțin de două secole de la moartea lui, regatul s-a prăbușit, iar numele său a fost șters din istorie de europenii incapabili să-și imagineze că un african de culoare a dispus de asemenea comori.

Când ne amintim de Cosimo de' Medici, prea puțini se gândesc la deprinderile lui de bancher, lipsite de etică. Își merită locul în istorie, în schimb, pentru patronarea unor mari artiști și scriitori, pentru construirea unor grandioase biserici din Florența, la începutul Renașterii. Împrumutul de bani cu dobândă, cămătăria, este condamnat de Biblie. Însă Cosimo de' Medici și diverșii papi susținuți de el au conceput un aranjament reciproc avantajos, menit să-i scutească de griji. Banca și Vaticanul au profitat din plin de această înțelegere, ceea ce s-a repetat în secolul XXI, prin acordul dintre bănci și politicieni. Exercitarea puterii și gestionarea reputației sunt temele capitolului 4.

Conchistadorul Francisco Pizarro a fost un exemplu de bărbat care și-a croit soarta prin eforturi proprii: fiu nelegitim al unui colonel de infanterie și al unei servitoare,

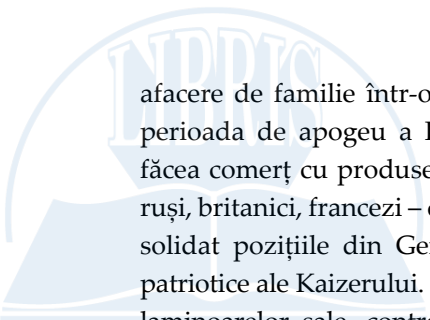

a dobândit o enormă avere, dar nu și statut social, prin cumpărarea de pământuri și de alte resurse economice în Lumea Nouă. Capitolul 5 este dedicat averii făcute prin violență, dar și relației tensionate dintre banii „vechi” și cei „noi”.

Capitolul 6 tratează două subiecte, despărțite de mai mult de un mileniu, concentrându-se asupra averii ereditare a regilor. Grație puterii absolute și a bogăției lor, regele Ludovic al XIV-lea al Franței și suveranul egiptean antic Akhenaton au putut să construiască palate și orașe spre glorificarea lor. Faraonul și-a creat chiar și o religie proprie. Autoritatea acestor regi-soare semidivini a fost totală în timpul vieții, dar moștenirea lor, sistemul creat de ei, s-a risipit imediat după dispariție. Cele două exemple sunt relevante pentru povestea șecilor actuali, din Golf.

Compania olandeză a Indiilor de Est a fost primul exemplu de capitalism bazat pe emiterea de acțiuni, oferind micilor investitori de acasă prilejul să profite de pe urma unui comerț rentabil – echivalentul de secol al XVII-lea al unei oferte publice inițiale de succes din zilele noastre. Directorii companiei considerau metodele guvernatorului general, Jan Pieterszoon Coen, exagerat de grosolane și de brutale, pentru gustul lor. Însă bucuria de pe urma bogățiilor aduse de Coen și de alți tineri aventurieri i-a făcut să uite curând orice mustrare de cuget, cât de trecătoare. Cu puțin peste o sută de ani mai târziu, Robert Clive a transformat Compania Indiilor de Est într-o forță dominantă a comerțului global, consfințind domnia britanică asupra subcontinentului vreme de două secole. Aplecarea exagerată a lui Clive față de zorzoanele banale ale bogăției și lipsa oricărei căințe când a fost adus în fața Parlamentului să explice neregulile ieșite la iveală l-au dus la pierzanie. Asemănarea cu bancherii secolului XXI este de-a dreptul bizară.

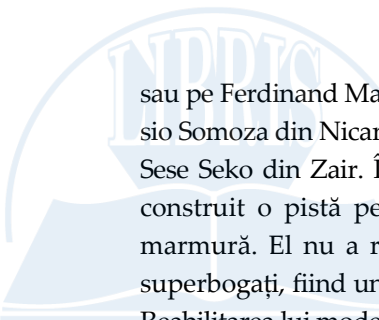
Alfred Krupp, subiectul capitolului 8, a fost modelul desăvârșit al întreprinzătorului capabil să transforme o

afacere de familie într-o corporație de talie mondială în perioada de apogeu a Revoluției Industriale. Firma lui făcea comerț cu produse siderurgice absolut cu oricine – ruși, britanici, francezi – dar la momentul potrivit și-a consolidat pozițiile din Germania și a răspuns chemărilor patriotice ale Kaizerului. Krupp a construit un oraș în jurul laminoarelor sale, controlându-și astfel muncitorii de la naștere până în mormânt. El a fost unul dintre primii patroni care au pus în aplicare teoria beneficiilor economice de sus în jos. Toți urmau să profite de pe urma succesului companiei, dar unii meritau să profite mai mult decât alții.

Este ușor de înțeles de ce baronii briganzi sunt considerați înaintașii superbogaților de astăzi. Aceste câteva persoane și-au împărțit căile ferate, industriile oțelului și petrolului și băncile și au creat imperii monopoliste, adunând averi nemăsurate. Petrecerile și vilele lor somptuoase sunt cel mai bun preambul al discuției despre excesele secolului XXI. Și mai frapante sunt asemănările ideologice; iată de ce în capitolul 9 mă concentrez asupra lui Andrew Carnegie care, în *Evangelia bogăției*, pune laolaltă noțiunile de superioritate genetică, piață liberă și filantropie; volumul a devenit lectură obligatorie pentru miliardarul turbo al vremurilor moderne.

Ce se poate spune despre perioada de după Carnegie, între sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și prăbușirea comunismului? Cunoaștem câteva exemple remarcabile de superbogați din anii '50, '60 și '70, o perioadă de intervenție a statului și de scurtă întrerupere a separării dintre bogați și restul lumii. A existat un grup, oarecum bizar, asupra căruia merită să zăbovim – o adunare de lideri cleptocrați cărora, sub protecție americană sau sovietică, li s-a dat mână liberă să jefuiască. Din această listă a ororilor cuprinzând dictatori împodobiți cu pietre prețioase, aș fi putut să îl aleg pe Haji Muhammad Suharto al Indoneziei

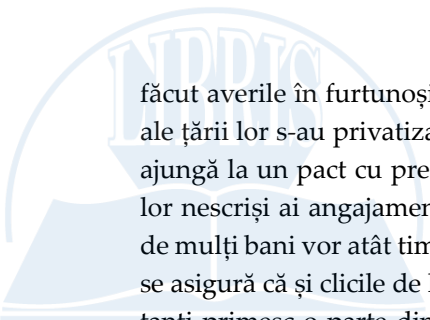

sau pe Ferdinand Marcos din Filipine sau, poate, pe Anastasio Somoza din Nicaragua. L-am preferat, totuși, pe Mobutu Sese Seko din Zair. În timp ce țara se năruia, Mobutu și-a construit o pistă pentru avionul particular și palate de marmură. El nu a reușit să-și creeze o reputație printre superbogați, fiind un exemplu grăitor de eșec în acest sens. Reabilitarea lui modestă din ultimii ani sugerează că până și cei mai lacomi bogați își găsesc adepți.

Povestirea trece de la excentricii secolului XX la perioada contemporană, ocupându-se de convergența începută din anii 1990, grație globalizării, noilor tehnologii și hegemoniei piețelor libere anglo-saxone. În loc să spun povestea unor indivizi anume, mă concentrez asupra unor grupuri și asupra felului cum se raportează la istorie.

Dacă dispui de bani, de ce nu ți-ai crea propriul paradis cultural, ademenind Luvrul și muzeul Guggenheim în deșert? Asta a făcut șeicul care conduce Abu Dhabi. Cei din Qatar se concentrează și ei asupra artei, dar modelul lor este să cumpere cât mai multe din operele marilor maeștri scoase la licitație, nelăsând să le scape nici Cupa Mondială la fotbal. Dubai, cel mai neobrăzat din cele trei state conduse de șeici, a ales să-și eclipseze vecinii construind cele mai înalte, cele mai ostentative și cele mai stridente clădiri din lume. Ambiția nemăsurată este cea care îi împinge uneori la asemenea nebunii. Asemenea lui Ludovic al XIV-lea sau Akhenaton, liderii acestor trei state arabe au moștenit averea unei națiuni. Scopul lor este să o folosească pentru a schimba raportul de putere și de prestigiu. Și-au atins în bună măsură obiectivele, dar criza din 2009, când Dubaiul a fost în pragul colapsului, demonstrează fragilitatea modelului.

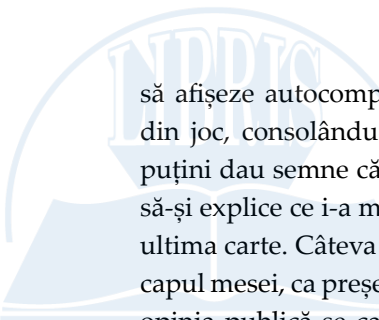
Mă concentrez apoi asupra înțelegerilor încheiate de noua clasă de superbogați din Rusia și din China cu autocrații din fruntea acestor națiuni. Rușii, din care mulți și-au

A large, faint, light blue watermark logo is visible in the background of the first paragraph. It features a stylized 'NDP' acronym inside a circular emblem, with a book icon positioned below the letters.

făcut averile în furtunoșii ani '90, când resursele naturale ale țării lor s-au privatizat pe te miri ce, au fost obligați să ajungă la un pact cu președintele Putin. Potrivit termenilor nescrise ai angajamentului, oligarhii pot să facă oricât de mulți bani vor atât timp cât nu se amestecă în politică și se asigură că și clicile de la putere și alți funcționari importanți primesc o parte din profiturile lor imense. În China, controlul Partidului Comunist asupra noilor capitaliști este mai rigid. Cei care consimt la joc se pot bucura nestingheriți de plăceri acasă și în străinătate, impunând ascultarea din partea agenților imobiliari, avocaților și consultanților financiari din Londra și din New York.

Cele mai romantice povești de îmbogățire instantanee sunt, fără îndoială, cele legate de *geeks*. Clica de informaticieni și matematicieni americani stângaci s-a transformat în crema antreprenoriatului inovativ, recurgând la practici de monopol și la alte trucuri de începuturi capitaliste, în vreme ce companiile lor se mutau din garaje în săli de consiliu. Stratagemele de evitare a impozitelor, care au subminat reputația corporațiilor și pe cea personală, sunt bazate nu numai pe dorința de a mări profiturile la maximum. Asemenea baronilor briganzi, miliardarii de astăzi au ajuns să se considere cei mai îndreptățiți să cheltuiască eficient banii împiedicați să ajungă în bugetele de stat. Titanii internetului cred că puterea lor mentală, sursă de invenții tehnologice, poate servi și la soluționarea unora dintre cele mai dificile probleme de sănătate și sărăcie ale lumii.

Ultima noastră oprire de-a lungul istoriei superbogaților este dedicată canaliilor acestei farse – bancherii. Mulți dintre protagoniștii ei nu sunt lipsiți doar de calități profesionale, ci și perfect incapabili să-și gestioneze bunul nume. Nu e nicio ispravă să nu mai ai prestigiu nici cât oligarhii. Curând după crahul financiar global provocat de aroganța și de lăcomia lor, aceste personaje au început

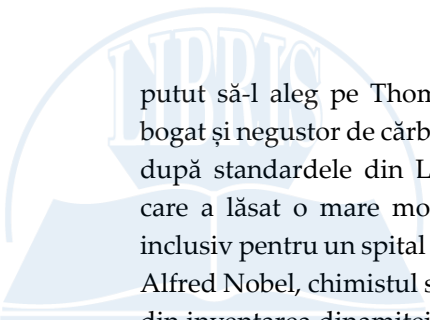

să afișeze autocompătimire. Unii au fost obligați să iasă din joc, consolându-se cu averile colosale adunate, însă puțini dau semne că ar fi ajuns să se cunoască suficient și să-și explice ce i-a mânat. Și totuși, poate că nu și-au jucat ultima carte. Câteva figuri ale lumii bancare s-au întors în capul mesei, ca președinți de concerne și prim-miniștri. Iar opinia publică se calmează și ea, așa ne arată istoria, pe măsură ce economiile își revin și amintirile pălesc. Indiferent de câte rele au comis, bogații se pot reabilita... dacă își pun mintea suficient de tare.

Capitolele pot fi citite fiecare în parte, ca povești de sine stătătoare, dar personajele lor sunt și studii de caz menite să lege prezentul de trecut. Fiecare reprezintă atât o perioadă, cât și o temă – de la însușirea proprietății și folosirea ei spre propria divinizare până la binefacerile religiei, artei și filantropiei, până la noțiunile de clasă, de cucerire și de consimțământ, până la carteluri, industrializare și furtul clasic, tradițional. Așadar, de ce-am ales acești subiecți și nu alții, din atât de mulți la dispoziție?

Cititorii au, poate, propria lor listă. Aș fi curios să văd pe cine au inclus și de ce. Dintre personalitățile istorice, se spune că Nicolae al II-lea, țarul Rusiei, a fost cel mai bogat monarh. Când a fost înlăturată de la putere dinastia Romanovilor de Revoluția Rusă, averea familiei era estimată la 45 de miliarde de dolari (la valoarea actuală). Cu siguranță, averea lor era considerabilă și spectaculoasă, dar ea a rămas teaurizată, fără să fie destinată unui scop măreț. L-am ales, în schimb, pe Ludovic, Regele-Soare, datorită paralelelor cu epocile antică și contemporană.

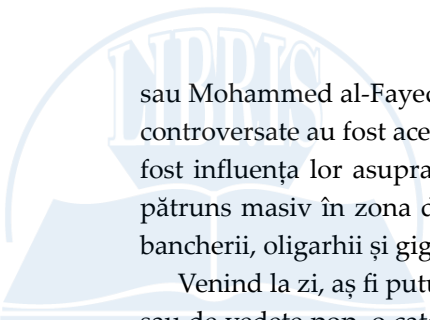
Din rândul bancherilor, aș fi putut să-l iau în considerare pe capitalistul și filantropul medieval german Jakob Fugger, din secolul al XVI-lea, cel care a elaborat primul proiect de construcție de locuințe sociale din lume. Aș fi

putut să-l aleg pe Thomas Guy, proprietar de depozite bogat și negustor de cărbuni zgârcit cu muncitorii lui chiar după standardele din Londra secolului al XVII-lea, dar care a lăsat o mare moștenire pentru săraci și bolnavi, inclusiv pentru un spital care încă îi poartă numele. Sau pe Alfred Nobel, chimistul suedez care, după ce a făcut avere din inventarea dinamitei, a lăsat-o moștenire pentru acordarea premiilor cu același nume. În ceea ce privește longevitatea, aș fi putut să aleg familia Rothschild, dar mi se pare că niciunul nu se ridică la nivelul lui Cosimo de' Medici în privința strălucirii sale, atât de potrivită să-i spele reputația.

În materie de bani și de putere, există un șir nesfârșit de împărați și de regi putred de bogați. Genghis-Han iese în evidență prin brutalitatea excesivă. În rândul celor din Antichitate, Crassus este uneori confundat cu Cesus, regele Lydiei și inventatorul monedelor din secolul al VI-lea î. Hr., de la care vine expresia „bogat precum Cesus”, dar lăcomia lui Crassus – magnat, politician, vizionar și intrigant – prezintă prea multe corespondențe moderne ca să fie ignorată.

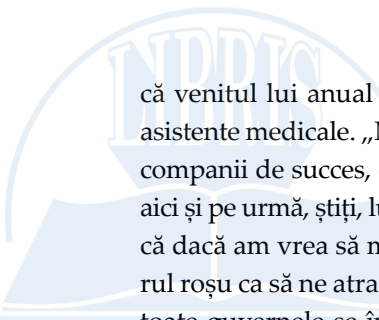
Nu am scris un capitol despre marii reprezentanți ai lumii afacerilor din secolul XX, ca Henry Ford sau ceilalți importanți producători de automobile, sau Richard Branson, care a făcut primul lui miliard în aviație. Sprijinul acordat de Ford lui Hitler a fost o pată îngrozitoare pe numele familiei, însă relația dintre bogăție și dictatură este studiată exhaustiv în capitolul despre dinastia Krupp și în alte părți din carte, unde sunt menționați diferiți despoți. Ar fi fost loc pentru armatorul Aristotel Onassis sau pentru John Paul Getty, magnatul petrolului, întemeietor al uneia dintre cele mai mari galerii de artă din lume. Nu m-am ocupat nici de unele dintre personajele pitorești din Anglia postbelică – „Tiny” Rowland, Robert Maxwell

The logo for NDPIS (National Development Policy Institute of Romania) is located in the top left corner. It features a stylized blue arch with the letters 'NDPIS' inside, and a blue silhouette of a map of Romania below it.

sau Mohammed al-Fayed. Oricât de pline de culoare și de controversate au fost aceste personalități, oricât de mare a fost influența lor asupra unui politician sau altul, nu au pătruns masiv în zona deciziilor la nivel public, precum bancherii, oligarhii și giganții internetului contemporani.

Venind la zi, așa fi putut să mă ocup de fotbaliști celebri sau de vedete pop, o categorie de personaje aparte, răsfățați ai publicului dispus să plătească sume astronomice pentru contractele și reclamele lor și să le suporte ghidușii scandaloase din afara orelor de program. Așa fi putut să vorbesc și despre oricare dintre directorii executivi ai firmelor de retail, despre frații Koch sau Sam Walton de la compania Walmart din Statele Unite ale Americii, de exemplu. Contribuțiile lor creative la arta de a strânge averi – sforări politice și impunerea unor costuri scăzute ale forței de muncă, spre creșterea profitului lor – sunt detaliate într-altă parte, și nu în ultimul rând în povestea companiei Amazon. În ceea ce îi privește pe investitori, George Soros are o apariție episodică, în vreme ce la generozitatea cu care Warren Buffett se ocupă de filantropie fac referire când vorbesc despre Bill Gates și fundația sa.

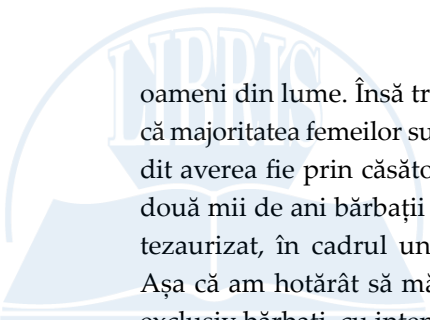
M-am concentrat mai puțin asupra celor care operează cu fonduri speculative și cu investiții de capital și mai mult asupra băncilor din cauza rolului lor mai vizibil în dezastrul financiar. Un individ specializat în fonduri speculative, care nu s-a calificat să intre în capitolul 14, merită aici o mențiune specială. Prin decizia lui de a cumpăra asigurări de tip credit-default pentru a acoperi ipoteci subprime de miliarde de dolari înainte ca piața să se prăbușească, în 2007, John Paulson s-a ales cu aproape 4 miliarde de dolari, devenind, dintr-un manager obscur al lumii finanțelor, o legendă financiară. L-a deranjat teribil să se vadă pus sub control, mai ales când lucrurile au luat-o razna (pentru unii) în timpul crahului. Paulson s-a simțit ofensat de afirmația

că venitul lui anual echivalează cu salariului a 80 000 de asistente medicale. „Majoritatea țărilor și-ar dori să aibă aici companii de succes, ca a noastră. Am preferat să rămânem aici și pe urmă, știți, lumea a început să *urle* la noi. Sunt sigur că dacă am vrea să mergem în Singapore, ar întinde covorul roșu ca să ne atragă.” Afirmația este esențială. Aproape toate guvernele se întrec să atragă superbogații și micro-economia lor rentabilă. Dacă nu la New York, la Londra sau în Singapore, de ce nu la Mumbai, la Rio de Janeiro sau în Dubai – sau de ce nu în Mexico City, pe cale să se transforme rapid într-un spațiu îmbietor pentru superbogați?

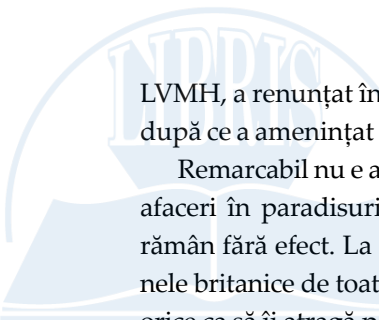
Și așa ajungem la Carlos Slim. Ridicarea recentă a mogulului mexican al telecomunicațiilor la rangul de cel mai bogat om din lume este abordată în concluzie, în care mă întreb de ce tolerăm anumite forme de avere, iar pe altele nu. Mulți cetățeni din țările occidentale afectați de recenta recesiune combină ostilitatea față de superbogați cu un oarecare snobism sau chiar rasism (așa ca față de Mansa Musa și de Imperiul Malian). Rușii, chinezii și mexicanii care își fac de cap sunt un adevărat afront pentru mulți occidentali, deoarece pun în discuție noțiunile de îndreptățire, așa cum au fost ele stabilite. Un aspect frapant al vremurilor noastre nu este existența superbogaților, ci faptul că acum există în aproape fiecare țară. Au devenit cu adevărat un fenomen global. Nu crește separarea între societăți, ci cea din interiorul lor.

În fine, ar trebui să spun că în povestire nu veți întâlni nicio eroină. Aș fi putut să o aleg pe Cleopatra, din Antichitate, sau pe una dintre reginele Evului Mediu. În prezent, aș fi putut să optez pentru Liliane de Bettencourt, moștenitoarea companiei L'Oréal; cea mai bogată femeie din Australia, Gina Rinehart, moștenitoarea unei companii miniere, ar fi fost și ea o bună candidată. Sau regina Elisabeta a II-a, mereu prezentă pe listele celor mai bogați

The logo for NDPIS (National Development Policy Institute of Romania) is located in the top left corner. It features a stylized blue arch with the acronym 'NDPIS' inside, and a blue silhouette of a map of Romania below it.

oameni din lume. Însă trebuie să recunoaștem, cu tristețe, că majoritatea femeilor superbogate din istorie și-au dobândit averea fie prin căsătorie, fie prin moștenire. În ultimii două mii de ani bărbații sunt cei care au făcut bani și i-au tezurizat, în cadrul unor societăți exclusiv patriarhale. Așa că am hotărât să mă limitez la lista mea cuprinzând exclusiv bărbați, cu intenția de a transmite un mesaj. Sunt convins că într-o posibilă variantă viitoare a cărții, chiar și după numai cinci sau zece ani, dezechilibrul va începe să se corecteze. De altfel, au loc schimbări cu viteză din ce în ce mai mare. Sectorul tehnologiei are cele mai mari șanse să dea candidați de primă mână. Sheryl Sandberg de la Facebook și Marissa Mayer de la Yahoo (care au roluri minore în această povestire) devin rapid persoane de importanță majoră printre cei bogați și influenți din lumea corporatistă a internetului. De asemenea, câteva femei urcă rapid în listele celor bogați din China. În lista miliardarilor stabilită de *Forbes* în 2014, din 268 de nou-veniți, 42 sunt femei – un record pentru un singur an. Totuși, lista surprinde faptul că doar 32 de miliardare – adică un procent modest de 1,9% din miliardarii globului – au contribuit semnificativ la crearea averilor lor, în comparație cu cele moștenite. Alte noi miliardare de interes sunt Folorunsho Alakija, din Nigeria, care a trecut din domeniul modei la cel al explorărilor petroliere, și Denise Coates, o britanică din fruntea unei companii de pariuri online.

Un număr al ziarului de stânga *Libération* din septembrie 2012 a publicat pe prima pagină următorul titlu: *Casse-toi, riche con!*, adică „Lasă-ne, nemernicule bogat!” Îndemnul îi era adresat lui Bernard Arnault, cel mai bogat om din Franța, care tocmai declarase că pleacă în Belgia în semn de protest față de impozitul de 75% impus de guvernul socialist. Arnault, bossul companiei de produse de lux

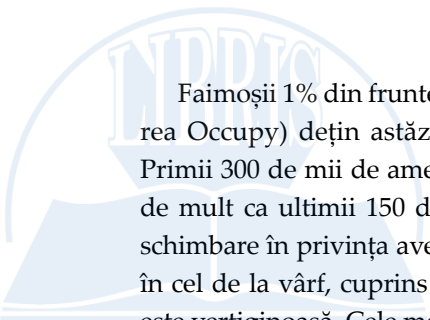

LVMH, a renunțat în cele din urmă la emigrare, dar numai după ce a amenințat că dă în judecată ziarul pentru insulte.

Remarcabil nu e atât că bogații caută să se mute cu tot cu afaceri în paradisuri fiscale, ci că toate criticile aduse lor rămân fără efect. La doar un pas, dincolo de Canal, guvernele britanice de toate culorile au ales soluția opusă, făcând orice ca să îi atragă pe bogați. Au recurs la două argumente, cel de principiu și cel pragmatic – crearea averii este benefică (indiferent cum a fost agonisită), iar o anumită larghețe în aplicarea impozitării face mai bine decât renunțarea la asemenea venituri. Politicienii britanici au pariat enorm pe superbogați și pe efectul benefic, de sus în jos, al averii lor.

Modul de abordare francez este neobișnuit. Modelul anglo-saxon este cel adoptat în toată lumea, țările luându-se la întrecere să înlăture „barierele” din calea îmbogățirii. Nu fac decât să urmeze cursul istoric. Perioada dintre 1945 și reformele Thatcher–Reagan de la începutul anilor '80 a fost un moment rar în care statul a căutat să intervină pentru a atenua aspectele cele mai flagrante ale inegalității. În același timp, bogații s-au retras din rolul activ în politică deoarece – inițial, cel puțin – abordarea mai egalitaristă a fost considerată mai corectă și economic mai eficace. Nu puține statistici subliniază schimbările extraordinare din ultimii treizeci de ani. Iată câteva dintre ele:

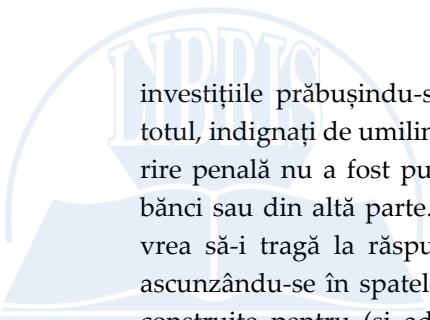
Potrivit Oficiului pentru Buget al Congresului Statelor Unite, în perioada dintre 1979 (în ajunul alegerii lui Ronald Reagan) și 2007 (începutul crahului), veniturile americanilor au crescut în total cu 62% – permițând creșterea taxelor și a inflației. Însă cei 20% din coadă au înregistrat o creștere de doar 18%. Veniturile celor 20% din frunte au crescut cu 65%, iar ale celor mai bogați, în procent de 1%, cu 275%. Acum trei decenii, directorul executiv american mediu câștiga de 42 de ori mai mult decât muncitorul mediu. Până la jumătatea anilor 2000, raportul a crescut la 380 la 1.

Faimoșii 1% din frunte (ținta principală vizată de mișcarea Occupy) dețin astăzi 40% din averea Statelor Unite. Primii 300 de mii de americani au adunat aproape tot atât de mult ca ultimii 150 de milioane. Totuși, cea mai mare schimbare în privința averii nu s-a produs în acest grup, ci în cel de la vârf, cuprins între 0,1 și 0,01%, unde creșterea este vertiginoasă. Cele mai bogate 16 000 de familii din Statele Unite au acum un venit mediu de 24 de milioane de dolari. Partea lor din venitul național s-a mărit de patru ori în ultimele trei decenii, de la puțin peste 1% la aproape 5%. Procentul din averea națională deținut de superbogați este mai mare decât în timpul primei Epoci de Aur, de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Oxfam a remarcat că, în 2012, venitul celor mai bogați o sută din lume a fost de 240 de miliarde de dolari – suficient ca să elimine de patru ori sărăcia extremă.

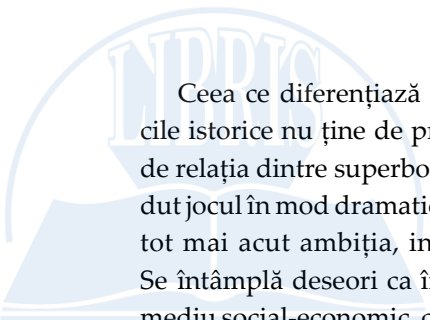
În America, impozitarea progresivă a început să aibă consecințe asupra inegalității în anii '30. În Europa aceasta a avut efecte abia de la sfârșitul anilor '40 sau la începutul deceniului următor. Coeficientul Gini, statistica de măsurare a inegalității naționale, a ajuns la un procent redus de 0,3 la jumătatea anilor '70. Acum a crescut iarăși cu o treime, la o medie de 0,4. Zecimalele pot părea ceva minor sau misterios, dar ele dezvăluie perfect relația dintre bogați și săraci, în interiorul țărilor și între țări. Orice coeficient mai mic de 0,3 este considerat profund egalitarist (sub linie se află Suedia și restul statelor din nord, ca și Germania). Orice coeficient mai mare de 0,5 este considerat periculos și poate stârni discordie. Statele Unite se situează în jurul coeficientului de 0,4. Inegalitatea chineză a crescut cu 50 de procente de la reformele lui Deng Xiao Ping, ajungând la 0,48. Statisticile dezvăluie o parte a poveștii, pe cea a cifrelor seci.

Oare s-a schimbat ceva în ultimii ani, după criză? Regulamentele și normele s-au înăsprit puțin. Coeficientul Gini abia dacă s-a clintit. Câțiva superbogați și-au văzut

investițiile prăbușindu-se. Unii au fost scoși din joc cu totul, indignați de umilința la care sunt supuși. Sub urmărire penală nu a fost pus nici măcar un nume mare din bănci sau din altă parte. Politicienii n-au dat semn că ar vrea să-i tragă la răspundere pe cei vinovați de criză, ascunzându-se în spatele mecanismelor legale complexe construite pentru (și adesea de) cei bogați. Majoritatea celor bogați au scăpat din furtună în cea mai desăvârșită liniște. De altfel, există dovezi concludente care arată că superbogații s-au descurcat mai bine decât oricând în criză, pe când restul au trebuit să strângă cureaua. În vreme ce economiile se contractau și angajații își pierdeau locurile de muncă (încetând astfel să mai plătească impozite), taxa pe venit achitată de cei mai bogați a crescut. La fel și dependența guvernelor de „generozitatea” lor. Alan Greenspan, fostul director al Federal Reserve, care după crah a recunoscut că înțelesese greșit comportamentul pieței lăsate de capul ei, spunea în 2010: „Distorsiunea exagerată a economiei este principala problemă, în sensul că în domeniul nostru limitat s-a înregistrat o revenire semnificativă a economiei în rândul celor cu venituri ridicate.”

Primarul Londrei, Boris Johnson, a fost mult criticat din cauza unui discurs din noiembrie 2013, referitor la rolul jucat de superbogați în economie în sens larg. În 1979, primii 1% au contribuit cu 11% din totalul taxelor pe venit colectate în Marea Britanie. Astăzi, au ajuns la aproape 30%. Primii 0,1%, doar 29 000 de persoane, plătesc nu mai puțin de 14% din impozite. Iată ce susținea Johnson: „O doză de inegalitate este esențială pentru a menține treaz spiritul de invidie, îndemnându-te să ții pasul cu lumea – adică, la fel ca lăcomia, un stimulent valoros pentru activitatea economică.” În spatele mesajului nefericit se ascundea un adevăr de necontestat: toți politicienii procedează la fel, se gudură pe lângă bogați ca să se aleagă cu ceva.

The logo of the National Democratic Party (NDP) is located in the top left corner. It features a blue circular emblem with the letters 'NDP' in a stylized, bold font. Below the emblem, there is a blue silhouette of a mountain range.

Ceea ce diferențiază generația contemporană de epocile istorice nu ține de prăpastia dintre bogați și săraci, ci de relația dintre superbogați și clasa de mijloc, care a pierdut jocul în mod dramatic. Este o relație în care se amestecă tot mai acut ambiția, invidia și sentimentul inechității. Se întâmplă deseori ca îmbogățirii să provină din același mediu social-economic, confortabil, dar nu bogat – Medici, Coen, Clive sunt exemple din trecut, Jeff Bezos și Fred Goodwin din prezent. Însă grație opțiunilor de carieră, norocului și, în unele cazuri, iscusinței lor, statutul lor financiar se schimbă radical. Oare va avea vreun efect indignarea clasei de mijloc? Semnele din ultimii câțiva ani sugerează că nu. Problema ține nu numai de modelele economice și de putere, ci și de psihologie. Editorii ziarelor știu că pentru a stârni interesul cititorilor sau pentru a crește vânzările cea mai bună metodă este să publice liste cu cei bogați și povești despre casele și iahturile lor luxoase. Iar politicienii știu că în mintea publicului domnește dubla măsură în ce privește impozitul. Cunoscând binefacerile taxelor la nivel social, oamenii profită totuși cu entuziasm de orice ocazie de a plăti mai puțin statului – mai ales când e vorba de banii lăsați moștenire generației următoare. Și, fie că o recunosc sau nu în cerul lor, atracția exercitată de extravaganțele „înaltei societăți” rămâne irezistibilă, pentru ce mai mulți dintre ei.

Iată de ce bogații ies mereu câștigători. Dacă istoria ar servi drept îndreptar, am ști că, deși unele averi dispar și unele dinastii se sting, superbogații sunt experți nu numai în păstrarea puterii lor economice și politice, ci și în spălarea bunei lor reputații. Indiferent cum au făcut avere, lasă în urmă un renume de multe ori nemeritat.